HJGEZJ

Kazalo vsebine

Vitezi 3
Kako so nastali vitezi? 3
Šolanje za viteza 3
Oklepi, zaščita 3
Železo, vsepovsod železo 3
Jeklena moda 4
Bojna oprema 4
Orožje 4
Orožje in možje 4
Na konju 5
Sovražnik 5
Bitka 6
Obleganje 6
V bitko 6
Graščak 7
Vzor viteštva 7
Turnirji 7
Heraldika 8
Lov in sokolarstvo 8
Vera in plemištvo 8
Vitezi vzhajajočega sonca 8
Zaton viteštva 8

Kazalo slik

Slika 1 3
Slika 2 4
Slika 3 5
Slika 4 5
Slika 5 6
Slika 6 7

Viteži

Kako so nastali viteži?

Ko je v 4. stoletju začelo propadati rimsko cesarstvo, so na Zahod pridrle trume jezdecev iz vzhodne Evrope. Ena od znamenitih trum so bili Franki. Postopoma so si širili oblast, dokler se ni njihov vodja Karel Veliki leta 800 v Rimu okronal za cesarja Zahoda. Karel Veliki in njegovi predniki so podarjali zemljo vojščakom na konjih, oni pa so jim ponudili zaščito. Mnogi vojščaki pa so ponudili zaščito tudi kmetom, ti pa so jim za nadomestilo postali tlačani. V tem fevdalnem sestavu, ki se je najprej razvil v zahodni Evropi, so tudi plemiči dolgovali zvestobo višjim plemičem, vse pa so vezale prisege vdanosti. Vsi plemiči in nekateri možje, ki so jim služili, so bili vitezi vojščaki, ki so se bojevali na konjih. V 11. stoletju so vitezi oklepniki ustvarili nov družbeni red; služili so kakemu krajevnemu plemiču, grofu ali vojvodi, njim samim pa so služili tlačani.

Slika 1

Šolanje za viteza

Dečka plemenitega rodu, ki mu je bilo namenjeno, da bo postal vitez, so običajno že okrog sedmega leta poslali za paža v ugledno hišo kakega visokega odličnjaka, pogosto k stricu. Tam se je učil lepega vedenja in ježe. Okoli štirinajstega leta so ga dali v šolo oziroma za oprodo kakemu vitezu. Uril se je v orožju in skrbel za gospodarjeve konje in oklep; celo v boj je odhajal, da je pomagal vitezu nadeti oklep, kadar so ga ranili ali vrgli s konja. Naučil se je streljati z lokom in razkosavati meso. Uspešne oprode so povitezili okrog 21. leta.

Oklepi, zaščita

Železo, vsepovsod železo

Glavni oklep zgodnjih vitezov je bil iz verižine, ki so jo sestavljali členasto povezani železni obročki. Za blažitev udarcev so pod verižni površnik oblačili oblazinjen jopič. V 14. stoletju so si vitezi vse bolj ščitili ude z jeklenimi ploščicami. Okrog leta 1400 so nekateri vitezi že nosili popolne ploščene oklepe. Taka oprava je tehtala okoli 20 do 25 kg, vendar je bila teža enakomerno razporejena po telesu. Bistveno je bilo, kako so orožarji sestavljali ploščice, da so

se med gibanjem prilagajale ena drugi in nosilcu. Nekatere so bile povezane z zakovico, ki je omogočala, da sta se dela sukala okoli osi. Druge so bile spete z drsno zakovico tako, da sta ploščici mogli drseti navznoter in navzven. Obročasti plošči sta mogli biti povezani tudi s prirobnico, tako da se je ena sukala v drugi. V tako narejenem oklepu je oklepnik v dobri formi mogel brez pomoči teči, se uleči ali zajezditi konja. Zgodbe o škripcih, ki so dvigali viteze v sedlo, so gola izmišljotina. Ampak oklep je dejansko imel tudi slabo stran. V njem je hitro postalo vroče.

Slika 2

Jeklena moda

Do 15. stoletja so se vitezi ščitili s popolnoma ploščnimi oklepi, ki so bili narejeni tako, da so se rezila in osti odbijale od gladkih površin. To je zmanjšalo učinek udarca, obenem pa je omogočalo, da so bili oklepi razmeroma lahki. Izdelovalci so velikokrat posnemali civilno modo. Nekatere oklepe so za okras in da bi zaščitili kovino deloma počrnili. Nekatere so gravirali s posebnim orodjem, od 16. stoletja so vzorce pogosto izjedkali s kislino. Včasih so pozlatili robove in okrasne proge, bolj redko pa cel oklep.

Bojna oprema

Zgornji oklep si je bilo kar lahko nadeti. Viteza je opremil oproda v nekaj minutah in če je bilo treba tudi naglo odstranil. Ko si je vitez oblekel bojni jopič, so ga zmeraj opremljali od nog navzgor, tako da je bil zadnji na vrsti šlem.

Bojni jopič ima povoščene jermenčke (pravili so jim tudi vrvce) za pritrditev raznih kosov oklepa, tako da si oklepa ni bilo mogoče nadeti brez bojnega jopiča. Nato so mu nadeli čevlje, golonjak, kolensko skledico in stegenski ščitnik. Prsna in hrbtna plošča sta bili zvezani na ramenih in okoli pasu. Prsni in hrbtni plošči skupaj so rekli korzet. Ko je bil ta nadet, so mu pritrdili še srednje krilo, ki je ščitilo rameni, skozi luknjice z vrvcami pa so pritrdili še školjko za zaščito komolca ter rokav in pazdušni ščitnik. Preden so mu nadeli čelado, so mu z obradnikom zaščitili še vrat in brado. Čelada in obradnik sta bila med seboj pritrjena z zakovico, da mu ne bi med spopadom čelade zbili z glave. Ko je vitez dobil v roko še kij in na noge ostroge, je lahko zajezdil konja in se odpravil v boj.

Orožje

Orožje in možje

Meč je bil najpomembnejšo orodje, simbol viteštva samega. V boju so do poznega 13. stoletja uporabljali dvorezni sečni meč. Ko pa je ploščni oklep postal običajnejši, so se razširili bolj šilasti meči, ker so bili primernejši za suvanje skozi vrzeli med ploščicami. Tudi bojni kij je postal bolj priljubljen, saj je prizadel tudi oklepnika. Ponavadi je vitez sicer zdirjal nad nasprotnika s spuščeno sulico, preden je posegel po meču ali kiju. V srednjem veku so se

sulice podaljšale, okrog leta 1300 so jim začeli dodajati kolute – okrogle ščitke za dlan. Jezdeci so imeli še drugo orožje, na primer konjeniško sekiro, medtem ko so reči z daljšim, dvoročnim toporiščem, uporabljali samo pešaki.

Slika 3

Na konju

Konj je bil draga, vendar bistvena postavka viteške opreme. Vitezi so ga potrebovali za vojno, lov, turnirje, potovanja in tudi za prevoz opreme. Najdražja žival je bil destrijer ali bojni konj. To je bil približno tako velik žrebec, kakor so današnji lovski konji. Zaradi krepkih prsi je bil zdržljiv in hiter obenem. Vitezi so čislali bojne konje iz Italije, Francije in Španije. Izmed sodobnih pasem je bojnemu konju še najbližji španski andaluzec. V 13. stoletju so vitezi ponavadi imeli vsaj dva bojna konja in nekaj drugih za razne naloge. Uren lovski konj je bil tekač, čeprav so take včasih klicali bojni konji, destrijer pa so rekli turnirskemu. Na potovanjih je vitez večinoma jezdil čistokrvnega, lahkonogega jezdnega konja, ki so mu pravili jahanec. Za prenašanje prtljage so uporabljali tovorne konje oziroma tovornike.

Slika 4

Sovražnik

Vitezi so se kmalu soočili s pehoto, ki jim je bila kos. Angleži so leta 1066 s sekirami podirali normanske viteze, flamski pešaki pa so leta 1302 v zahodni Belgiji s kiji premagali francoske jezdece. Velike formacije škotskih kopjenoscev so ustavile naskoke angleške konjenice. Angleški lokostrelci so razbili konjeniške naskoke francoskih vitezov pri Crecyju v začetku 14. stoletja in jih metali iz sedel. Pogubni samostrel je bil kljub kratkim puščicam vedno silnejše orožje. Na Češkem so husiti v zgodnjem 15. stoletju uničili nemške viteze s prvo množično uporabo strelnega orožja.

Zelo učinkovito orožje so bile helebarde, s katerimi so potegnili viteza iz sedla ali pa z vranjim kljunom spotakniti konja.

V 16. stoletju so že začeli uporabljati premične tope, s katerimi so ustavili tako konjenico kot tudi pehoto. Rastoča uporaba topov je bila ena od dejavnikov, ki so povzročili zaton gradov in vzpon močnih topniških utrdb.

Bitka

Obleganje

Pred napadom je sovražnik poslal prebivalcem gradu formalno zahtevo, naj se vdajo. Če so jo zavrnili, je poskusil zavzeti grad z obleganjem. Obstajali sta dve metodi. Prva je bila obkoliti grad in preprečiti, da bi ga kdo zapustil ali prišel vanj, ter tako izstradati branilce, da bi se uklonili. Druga metoda je bila uporaba sile. Eden izmed načinov je bil izkopati rov in priti na plan v notranjosti gradu ali pa spodkopati kak zid in ga podreti. Slednje se je dalo doseči z oblegovalnimi ovni in s katapulti, od 14. stoletja pa s topom. Poleg tega je bilo mogoče priti čez po visokih lestvah ali s premičnega stolpa, opremljenega s premičnim mostom, ki so ga položili na obzidje.

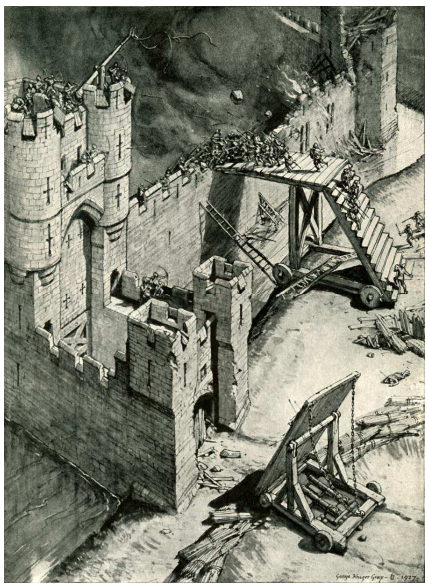

Slika 5

V bitko

Viteška pravila so velevala, da je treba s poraženim sovražnikom ravnati spoštljivo. To ni bilo samo plemenito, ampak je prinašalo tudi odkupnine za ugledne bojevnike. Vendar tega zakonika niso upoštevali zmeraj, še posebej ne obupanci, ki jim je grozila smrt. Na primer angleški lokostrelci so ob podpori vitezov pomorili francoske viteze v bitkah pri Crecyju, Poitiersu in Agincortu. Vitezi pa tudi niso pokazali posebnega usmiljenja do pešakov, saj so jim dostikrat sledili na begu in jih okrutno posekali. Med bitko se je marsikaj znašlo v nevarnosti. Poraz je lahko pomenil izgubo vojske ali celo prestola. Zato so poveljniki raje pustošili in plenili po sovražnem ozemlju. Tako so se dodatno oskrbovali, obenem pa so uničili tujo last in s tem dokazali, da tamkajšnji vladar ne more zaščititi svojega ljudstva. Če je vladar razporedil svoje vojake blizu sovražne vojske, jo je odvrnil od opustošenja.

Graščak

Nekateri vitezi so bili najemniški vojaki in so se preprosto bojevali za denar. Drugi so kot hišni vojaki živeli v gradu na račun svojega gospodarja posebej pred 13. stoletjem. Spet drugim je vladar dal kak kos zemlje. Tak človek je postal lastnik graščine in je živel od pridelkov. Prebival je v dvorcu, pogosto kamnitem in urejenem. Velik del graščine je upravljal kot domačo kmetijo, »njegovi« kmetje pa so mu služili v zameno za svoj dom. Graščak je dobival del njihovih letin, enako tudi cerkev. Razsojal je na grajskem sodišču, za urejanje poslovnih zadev pa je imel še kako hišo v mestu.

Vzor viteštva

Čeprav so bili vitezi vojščaki, so se do sovražnikov vedli spoštljivo in civilizirano. V 12. stoletju se je takšno vedenje razširilo v zakonik viteškega ravnanja, s poudarkom na dvorljivi uglajenosti do žensk. Na tem zakoniku so temeljile dvorljive ljubezenske pesmi, ki so jih peli trubadurji. Duhovščini je bila zamisel o moralno-etičnih merilih všeč, pa je spremenila povitezitve v versko slovesnost.

Turnirji

Bojevniki so se od nekdaj urili za boj; turnirji so se začeli najbrž v 11. stoletju kot vojna vaja. Po dve moštvi vitezov sta se naenkrat na kakem razsežnem kosu podeželja spopadli v narejenem boju, ki so mu pravili turnir, metež ali dirjanje, včasih tudi s podporo pešakov. Poraženi vitezi so morali dati konje in oklep zmagovalcem, tako da je lahko dober bojevnik obogatel. Sprva so imeli bojni oklep in ostro orožje, v 13. stoletju pa so vpeljali tope konice.

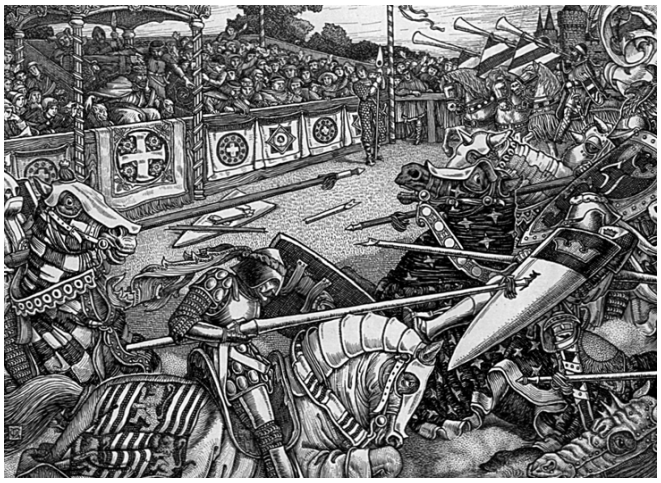

Slika 6

Domislili so se tudi drugih tekmovanj, kakor sta bodenje in spopad peš. Pri bodenju sta si viteza z vso hitrostjo zdirjala naproti in se poskusila vreči s konja z enim samim sunkom. Da bi bolj zaščitili tekmovalce, so za bodenje izdelali poseben oklep. V 15. stoletju so vpeljali še pregrado, ki je ločevala viteza, da se ne bi zaletavala.

Pri nekaterih bodenjih v 13. stoletju sta viteza po uporabi sulic razjahala in nadaljevala boj z mečem. V 14. stoletju so bili taki dvoboji peš že zelo priljubljeni. Tekmeca sta si smela izmenjati določeno število udarcev, več oklepnikov pa je stalo zraven, da bi ju potegnili narazen, če bi se prehudo razvnela. Iz spisov 15. stoletja zvemo, da sta si včasih za začetek zalučala kopje, nato pa je spopad potekal z mečem, s sekiro ali s kakim koničastim orožjem.

V 17. stoletju so turnirje v večini dežel nadomestili s paradami jezdne umetnosti.

Heraldika

Možje so si od nekdaj krasili ščite. V 12. stoletju so se te risbe prilagodile normam sestava, ki je znan kot heraldika, in tako je bilo mogoče viteza spoznati po grbu na ščitu. Heraldika je temeljila na strogih pravilih. Vitez je nosil en sam grb, ki ga je po njegovi smrti nasledil prvorojenec. Drugim sinovom pa so preostale različice očetovega grba.

Lov in sokolarstvo

Srednjeveški vladarji in plemiči so bili strastni privrženci lova in sokolarstva. To jim je služilo kot razvedrilo, obenem pa so imeli priložnost urjenja. Pogosto so lovili tudi na konjih in uporabljali lok in samostrel in si pridobivali koristne izkušnje s tem orožjem.

Vera in plemištvo

Cerkev je igrala pomembno vlogo v življenju srednjega veka. Nekateri premožni plemiči so včasih ustanavljali samostane deloma z namenom, da so si oprali grehe.

Nekateri so po nasilnem življenju celo šli za menihe, upajoč, da jim bo to ugladilo pot v nebesa.

Vitezi vzhajajočega sonca

Tudi na Japonskem so se razvili vitezi, ki so se imenovali samuraji. Njihov vrhovni poglavar je bil šogun. Sprva so se bojevali predvsem na konjih, od 14. stoletja dalje pa so se spopadali peš in pričeli v boju uporabljati meče. Učenje prave uporabe meča je trajala dolga leta. Meči so imeli zelo ostra rezila obrnjena navzgor, da ga je bilo laže potegniti iz nožnice. Samuraj je imel oblast nad življenjem in smrtjo svojih podložnikov in tudi kmetov, ki so delali na njegovi zemlji.

Zaton viteštva

Vladarji so vedno bolj najemali poklicne vojake, viteze pa so puščali živeti na njihovih posestvih. Vojskovanje je že v 17. stoletju vse bolj postajalo opravilo redno zaposlenih vojakov, najemnikov in pripadnikov srednjega razreda. Vitezi so se občasno še bojevali kot častniki, ampak srednjeveški bojevnik je bil zdaj le še spomin. Viteštva niso nič več podeljevali samo sinovom vitezov. Postalo je častni naziv in vladar ga je poklanjal tistim, ki so si po njegovem zaslužili priznanje. Ta zamisel se je marsikje obdržala, starosveti vitez pa tudi še ni pozabljen. Njegova podoba se je ohranila in je še vedno živa, deloma spričo starih gradov, povesti o junakih, kakor je bil kralj Artur, in magije, ki so jo stkali srednjeveški pesniki ter pripovedniki 19. stoletja.